

HÜNER-NÂME'NİN BOSNA NÜSHASI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Ali Osman SOLMAZ¹

Özet

İranlı Şair Emir Hüseyinî'nin *Sî-nâme* adlı eseri Hümâmî tarafından Hicri 839'da (Miladi 1435) Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserin üç nüshası, Süleymaniye- Bibliotheque Nationale - British Museum (Library), çeşitli çalışmalarda zikredilmiş ve üzerlerinde çalışılmıştır. Ancak aynı eserin *Hüner-nâme* olarak da adlandırıldığı bilinmektedir. Eserin H.935'te istinsah edilmiş bir nüshası da 5822 arşiv numarası ile Bosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde *Hüner-nâme* adıyla yer almaktadır. Bu eser 106 varak olup, her sayfa 11 satırdır. Eserin fotokopisi Türk Dil Kurumu Kitaplığında 445 kayıt numarasıyla yer alır. Bu tebliğde *Sî-nâme*'nin daha önce bahsedilmemiş Bosna nüshası tanıtılacak, diğer nüshalarda olmayan beyitlerden örnekler verilecek ve eserin derkenarında yer alan bazı beyitlerden bahsedilecektir

EVALUATIONS OF THE BOSNIAN MANUSCRIPT OF HÜNER-NÂME

Abstract

The literary work of Iranian poet Emir Hüseyinî's *Sî-nâme*, was translated into Turkish by Hümâmî in 839 Hijri (1435). The three manuscripts of the work (Süleymaniye – Bibliotheque Nationale – British museum Library) were examined and cited in various studies. Also, it is known that the same work which replicated manually in A.E. 935 is archived as *Hüner-nâme* with the number of 5822 in the library of Gazi Hüsrev Bey in Bosnia. This work consists of 106 pages, each of which includes 11 lines. The photostatic copy of that work is archived with the number of 445 in the library of Türk Dil Kurumu. In this study, the Bosnian manuscript of *Sî-nâme* will be introduced and the difference from the other manuscripts and the verses in the margin of the work will be discussed.

İZNİKLİ HÜMÂMÎ

Hümami 15. yüzyıl şairlerinden olup kaynaklarda yer alan bilgiler sınırlıdır. Tüm kaynaklarda İznikli olduğu, İkinci Murat döneminde yaşadığı, Şeyhi ve Ahmedi ile çağdaş olduğu belirtilir. (*Bursalı Mehmet Tahir: 486, Kınalızâde Hasan Çelebi:436 , Beyânî:237 , Latifi Tezkiresi:243 , Sehi Bey Tezkiresi: 120*) Hümami'nin Farsça'dan tercüme ettiği eserinin adı bazı kaynaklarda *Sî-nâme* (*Bursalı Mehmet Tahir: 486, Latifi Tezkiresi:243 , Sehi Bey Tezkiresi: 120*) bazı kaynaklarda *Hüner-nâme* (*Kınalızâde Hasan Çelebi: 436, Beyânî: 237, Şemsettin Sami: 4746*)

¹ Yrd.Doç.Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, aliosman.solmaz@gop.edu.tr

olarak geçmektedir. Bu çalışmaya konu olan nüsha da *Hüner-nâme* olarak adlandırılmıştır. Ancak *Hünernâme* ve *Sî-nâme* aynı eserdir. Neredeyse tüm kaynaklarda Hümmami'den bahsederken Selman-ı Saveci' ye yaptığı nazireden örnek beyitler yer alır. İlk beyiti şöyledir:

Elâ ey serv-i kadd-i lâle peyker / Mübârek tâli' ü ferhunde ahter (Bursalı Mehmet Tahir: 486-487, Kınalızâde Hasan Çelebi:436 , Beyânî:237 , Latifi Tezkiresi:243)

Sehi Bey tezkiresinde farklı beyitler ele alınmıştır:

*Cân cemÀluñi senüñ cümle neôardan güniler Görmesün
diyü òayÀlüñi baãardan güniler*

*Dilemez gölgeni kim yanına düşe yüriye Bu göñül gör
ki seni daha nelerden güniler (Sehi Bey Tezkiresi:120)*

Hümmami'nin Oynamak redifli bir gazeli Ömer bin Mezid'in *MecmûèÀtü'n-nezÀir'* inde yer alır ancak bu gazel *Hüner-nâme'* de yoktur. (*MecmûèÀtü'n-nezÀir'*: s.189)

Sî-nâme' nin bilinen nüshaları şunlardır:

1. *British Museum Nüshası*, İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda Or. 11234 arşiv numarası ile kayıtlı olup istinsah tarihi ve müstensihi bilinmemektedir.(www.yazmalar.org). Eserin başı ve sonu eksiktir. (Çelebioğlu: 271)
2. *Bibliothèque Nationale nüshası*, Ancien Fond Turc, 304 numarada kayıtlı olup Süleymaniye Kütüphanesinde mikrofilmli bulunmaktadır. Mikrofilm no: 3233. Müstensihi ve istinsah tarihi bilinmemekte olup 139 varak, 1987 beyittir.(Altun, s.11). Eserin fotokopisinin Atatürk Üni. Seyfettin Özege Kitaplığı nu: 634'te kayıtlı olduğu belirtilmiştir. (Çelebioğlu: 271)
3. *Süleymaniye Nüshası*, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 3961-I numarada kayıtlı olup 54 varaktır, her sayfa 13 satırdır. İstinsah tarihi: 998 Hicrî / 1589 Milâdî olup 1311 beyittir. (Altun: s.10)
4. *Kahire Nüshası*, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde Edebi Türki 57 kayıt numarasıyla, Terceme-i Si-nâme adıyla kayıtlıdır. (www.yazmalar.org)
5. *Bosna Hersek Nüshası*, *Hünernâme* adıyla Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 5822 numarada kayıtlıdır. İstinsah tarihi 935/1528 olup 106 varak, 2241 beyittir. Nesih yazıyla yazılmıştır. Türk Dil Kurumu Kitaplığında 455 kayıt numarasıyla

fotokopisi mevcuttur. İstinsah tarihi bilinen nüshaların içinde *en eski tarihli ve en kapsamlı* nüshadır. Eserin Paris ve Süleymaniye nüshaları ele alınarak yapılan çalışmada 1992 beyit yer alır (Altun: 133). Bosna nüshasında ise burada yer almayan 350'nin üzerinde beyit yer alır. Eser Osman Asaf Sokoloviç koleksiyonundan alınmıştır. Bu nüshanın derkenarında şairi ve yazılış tarihi bilinmeyen 700'ün üzerinde beyit vardır. Aşağıda bazı örnek beyitler verilecektir.

İznikli Hümami'nin bu eseri Acem Hümami' sinden Halil Paşa (öl. 1453) adına tercüme ettiği belirtilir. (Latifi:241, Bursalı Mehmet Tahir: 486-487) Ancak Paris ve Süleymaniye nüshalarında iki farklı isimle karşılaşılmış olması bu konuda bazı şüpheleri doğurmuştur. Süleymaniye nüshasından eserin İbrahim bin Hayrettin'in oğlu Halil Paşa adına, Paris nüshasından ise Süleyman İbn-i Davut adına yazıldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle eserin iki kişiye ayrı ayrı takdim edildiği düşünülmüştür (Altun: 10). Bosna nüshası burada Paris nüshasıyla benzerlik gösterir:

Ki atası oldu paşalıúda meşhûr / Ol İlyâs ibn-i
Öayreddin düstÿr

ÖiâÂli Aómed ü efèÂli Maómûd / Müsemmâsı
Süleymân ibn-i DÂvûd

Atası gerçi úuvvet oldu selefden / Bu öoş
dürdÂne úaldı ol âadefden
(22a 2-3-4)

İlyas ibn-i Hayrettin ve İbrahim ibn-i Hayrettin kardeş olup Çandarlı Kara Halil Paşa'nın çocuklarıdır.(M. Süreyya: 2.C-662-663) İbrahim bin Hayrettin Fatih dönemi sadrazamı Çandarlı Halil Paşa (öl. 1453)'nin babasıdır. Eserin dönemin sadrazamına sunulmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Bosna nüshasında 5b-6a sayfalarında art arda gelen 14 beyit diğer çalışmada 1462-1474 numaralı beyitleri oluşturur. Metnin başında olması gereken bir sayfa sanki sona kaymış gibidir. Anlam açısından metin incelendiğinde Bosna nüshasının dizilişine göre beyitlerin devam etmesinin daha uygun olacağı görülmektedir:

İkinci bu ki çün vâhiddür ismi Vücûdınûñ gerek olmaya cismi

.....

Üçüncü bu gerek Bârî Ta'âlâ Ne misl-i sûret ola ne heyûlâ

.....
Bu dördüncü k' ayırur feyz-i cûdı Degül mümkin çü vâcibdür vücûdı

.....
Beşinci bu gerekmez vech çün yok K' o gayra tuta gayr aña ta'alluk

Yukarıda yer alan beyitlerden *ikinci* ve *beşinci* kelimeleriyle başlayan beyitlerin arasına *üçüncü* ve *dördüncü* ile başlayan beyitlerin yer aldığı on dört beyit yerleştirilmelidir.

Si-name üzerinde yapılan çalışmada yer alan ilk beyitler Bosna nüshasında yoktur:

- Bi-ismi' l-Vâhidi' r-Rabbi' r-Rahîmi Ta'âla' llâhu zü' l-menni' l-Kerîmi
- Kadîm ü Kâdir ü Settâr u Mü'min Şehîd ü Mâlik ü Hayy u Müheymin
- 'Azîz ü 'Âlim ü Rahmân u Hallâk Mü'în ü Nâzır u Hallâk u Rezzâk

Buradan hareketle Bosna nüshasının baştan 20 beyit kadar eksik olduğunu düşündürmektedir ki bu da bir sayfaya denk gelmektedir. Bosna nüshasında, Bibloteque National nüshasının esas alınıp, Süleymaniye nüshasının tamamlayıcı olarak kullanıldığı çalışmada yer almayan 370 beyit tespit ettik. Örnek olması bakımından bunlardan bir kısmı şöyledir:

Bosna nüshasında yer alıp diğer nüshalarda bulunmayan beyitlerden seçmeler

45b

3.Úapuñ egerçi ki cevr u cefÀdan uãanmaz

Ben ol úulam kim yoluñda vefÀdan uãanmaz

4.Göñül úapuñı ne uãana kaèbe idinmekden

Kimse merve óaúúıçün ãafÀdan uãanmaz

5.Úapuñda itlerüñi òiş idindügüm budur

Ki àurbet içre àarìb ÀşinÀdan uãanmaz

6.VefÀñıçün ne bulubdur cefÀñ içinde göñül

Kim ol hevesden olur bu hevÀdan uãanmaz

7.Benüm teşevvuúum artar yüzüñi gördükçe

Faúır olan belì òocam èatÀdan uãanmaz

8.Senüñ rıðÀñile dökerse úanımı àamzeñ
Buyur ki cÀn u göñül bu rıðÀdan uãanmaz
9.ViãÀlüñiçün erinmez hümÀmi hicrüñden
Kişi ki bal umar ola belÀdan usanmaz

61b

2.Gamzeñ úaçan kim úaãd-ı dil ü cÀn u dın ider
NÀzile úaşlaruñ òamini çin be çin ider
3.Naúş-ı cemÀlüñi nice naúúÀş yazdı kim
Her kim görürse baş úoyuben Àferin ider
4.Her áubòı dem dem olursa áaçuñdan nesim áubó
Ol gün hevÀ dimÀain eser -i èanberin ider
5.èÁrø itseler baña sekiz uçmaà óürisin
Göñlüm arada seni úamudan güzün ider
6.Her úanda olsa èaks-i cemÀlüñi görmege
Yaşını gözlerüm aúıdur naúş-ı bin ider
7.İtsem úaçan kim diliyle şirin lebüñi şeró
Aàzumda sözümi şeker -engübün ider
8.NÀz itse yÀr kesme HümÀmi niyÀzuñı
NÀzuñ düşer ne nÀz kim ol nÀzenin ider

77-a

Görmeyelden yüzüñi ben kim nigarı sensedüm
AhuzÀrıla geçer bu rüzigārum sensedüm
Gel cemālūñ gülşenin gül gibi 'arż it baña kim
Bülbül-i şūrīde-vār iy gül-'ızārum sensedüm
Göñlümüñ şehrini kim vīrān idübdür ōulm-ı àam
Gel yine ma'mūr úıl iy şehriyārum sensedüm

áoóbetinden ayru vaãluñuñ düřüñden ni gibi
Göklere irgürmişem feryād u zārüm sensedüm
Şevúuñ odına beküñ gibi úarāra yanmalı
Úara zülfüñ gibi gitmişdür úarārum sensedüm
Fürúatüñ yolında ben ùopraú anuñçün olmuşam
Ki eyledi senden baña yeller àubārum sensedüm
Beñsemezseñ sen n'ola ben sensiz iy ārām-ı dil
Óaú bilür nice geçer bu rūzigārum sensedüm
Gel berü cānum gibi iki cihāndan sevgülü
Senden özge youúdur 'ālemde varum sensedüm
Ben hümÀmí düşmişem derdüñe niteki Süheyl
Úandesin dermÀn irür iy NevbahÀrum sensedüm

85-a

Yaraludur yüregüm yara àamuñdan yār gel
Senden olur yine bu derde hemīn tīmār gel
İřtiyāúından cemalüñüñ giceler āubóa dek
Bülbüli-vār olmuşam gül óasretinden zār gel
Cān u dil naúd itmişdür kim úıllam yoluñda òarc
Müşteriyem vaãluña ùur görmegin bāzār gel
Gideli gice gibi hicrüñ úarartdı göñlümi
Gün yüzüñden iriřür gündüz gibi envār gel
Şol ümīde kim görem güneş yüzüñi her gice
Şem'i gibi oluram tā āubóa dek bī-dār gel
Yüzüñe úarşu baña cān virmek āsāndur velī
Senden ayru dirlik iletmek igen řerār gel

Öldürem varam Hümāmīyi dimişsin iy āanem

Òayra gir úurtar anı bu varùadan zinhār gel

Eserin Derkenarında Yer Alan Beyitlerden Örnekler

İsteyen derde ùabíbin kimesne

Komasun elden óabíbin kimesne

Óaú seni úıldıyısa bana naāíb

Kimsenüñ almaz naāíbüñ kimesne (2a)

Yaraóm eylerdi bana illÀ menè eyler raúíb

Úandeyise bir muòAlíf ketòudÀ eksük degül (2b)

İlÀhí dilerem óaúdan bu òaùùuma baúan dilber

Virürse isine püse òudÀ olsun aña rehber (2b)

Gül gibi òaste sinemi āÀd-pÀre eyledüñ

Ben dil şikeste bülbüli ÀvÀre eyledüñ

Salmadıñ belÀ denizine gönlüm gemisin aòir

Seng-i cefÀya urdun vü āÀd pÀre eyledüñ (3b)

Gamze tíain çekdi çemüñ milketi cÀndan yaña

Pes açuú merdÀndur èazm itdi meydandan yaña

Havf idüp laèlüñden iy şeh lÀle tÀcı

Başın alup gitdi tebríz ü bedahşÀndan yaña

Bir delü èuryÀn meğer abdÀl olmışdur bugün

Ger belÀ èazmin idüp gider òorasandan yana (4b)

Benüm servüm yücedür el irişmez

Anuñçün irmege kimse dürişmez

Elüñ çek benden iy èÀúıl óazer úıl

Bu işden saña aāāı yoú güzer úıl (5b)

Sebebsüz cevr idersin baña sen

Seni reddeylesün ceddüñ muóammed

GünÀhum varise sevmekden artuú

Beni reddeylesün şÀhum muóammed (5b)

Kendümi kendüm yitürdüm kendüm ister kendümi

Kendüme kendüm gerekse bula kendüm kendümi (5a)

YÀr işiginde raúíbi öldürürdüm it gibi

Câyiz olmaz kaèbede òınzırırı úurbÀn eylemek
Veh ki youúdur şevúı laèlüñle mecÀlüm dostum
Haú bilür kim úalmamışdur úÀle óÀlüm dostum (6a)
İy úara yüzli felek gül yüzli yÀrümi neyledüñ
Hey yoà olası benüm èÀlemde varum neyledüñ
Komaduñ ben nÀ-murÀdı kim murÀduma irem
Hasretile niçe yıllık intiôÀrumı neyledüñ (6b)
Ol úıyÀmet serv-i úadd cevrin firÀvÀn itmesün
Haşr olıcaú óaú úatına varasın añmaz mı hiç
Sanma iy sÀuí şarÀbı òoş güvÀr anlar beni
Bezm-i mihnetde óayÀli lÀ'l-i yÀr anlar beni
Gurbetde bil baàlayuban çouúdan eylerdün sefer
Ah kim bir çeşm-i Àfet ne yañar añlar beni
Cevrüñe a pÀdişÀhum bende úÀúat úalmadı
Şimden girü hemÀn terk-i diyÀr añlar beni
Óasretüñden bu dil-i bülbül helÀú olur velÀkın
Gülşen-i kuyuñda bu feryÀd u zÀr añlar beni (11a)
Gel gül ki gülistÀnda hemÀn bir sen ü bir men
Seyr idelüm iy serv-i revÀn bir sen ü bir men
Yiyüp içelüm nuúıl u mey vü seròoş olalum
İllÀ ki eyÀ şÀh-ı cihÀn bir sen ü bir men (11b)
Ah kim bir dilber-i nÀ-mihribÀnum var benüm
Ölmişem hicrinde il sanur ki cÀnum var benüm
Boyuñ ùubÀ yüzün cennet gülidür
Saña óurı perı disem yiridür (14b)
İy güzeller serveri billahi ki òÀnumsın menüm
Göñlüñ taòtında salúanatda cÀnumsun menüm(16a)
Nedür bu úadd ü úÀmet bu letÀfet
Kimüñsin úande úopduñ hey úıyÀmet (16b)

Firúatüñden yandı baàrum çÀre bilmem neyleyim
TÀúatüm tÀú oldu àamdan vara bilmem neyleyim
Gelgil iy dilber ki göñül milki vírÀn oldu gel
Her ser-i muyuñ gibi òÀlüm perişÀn oldu gel (23b)
Veh ki úaldum yÀrsuz hiç kimse yÀr olmaz baña
Sensüzin iy gül òazÀn vü àam bahar olmaz bana (29b)
Bu cihÀn baàında her kimüñ bir àam-òÀrı bar
Salúanat taòtı anuñdur devlet-i bídÀrı bar
diñlegil efàanımı bir laóôa iy sulùÀn-ı óüsn
Kim felek gerdişlerinden göñlümüñ efkÀrı bar (30b)
Dilberüñ biñ yÀrı varise èÀşıúuñ Allahı var
Bunda niçe ôulm iderse anda óaú dergÀhı var

Sonuç

15. Yüzyıl şairi Hümami'nin kaynaklarda Sî-nâme ya da Hüner-nÀme olarak bahsedilen eseri aynı eserdir. Eserin Bosna nüshası Hüner-nÀme olarak adlandırılmış olup H. 935 tarihinde istinsah edilmiştir. Esere Bosna nüshası denme sebebi Bosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde yer alıyor olmasındandır. Bosna nüshasının diğer nüshalardan daha hacimli olması ve istinsah tarihi bilinen nüshaların en eskisi oluşu kıymetini artırmaktadır. Eserin müstensihi tespit edilememiştir. Eserin sayfa kenarlarında şairi belli olmayan 700'ün üzerinde beyit yer alır.

Kaynakça

Altun Mustafa, Si-name-i Hümami, (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-219058/h/giris.pdf>)

Beyânî, Tezkiretü'ş-Şu`arâ, Hazırlayan: Aysun Sungurhan Eydurhan, Ankara 2008

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-215418/h/metin.pdf>)

Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri I-II-III, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000

Çelebioğlu Amil, Türk Edebiyatında Mesnevi(15.yy'a kadar), Kitabevi , İstanbul 1999

Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ , Hazırlayan: Aysun Sungurhan-Eyduran, Ankara2009(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1219122/h/tsmetina.pdf>)

Latifi Tezkiresi, Hazırlayan:Mustafa İsen, Akçağ Yay.,Ankara 1999

Ömer Bin Mezîd, Mecmû'atu'n-Nezâ'ir, Hazırlayan: Mustafa Canpolat, TDK, Ankara 1995

Sehi Bey Tezkiresi Heşt Behişt, Hazırlayan:Mustafa İsen, Akçağ Yay.,Ankara 1998

Şemsettin Sami, Kâmusu'l-a'lâm, C.6, İstanbul 1312

Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmani C.I-VI, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996